

บทที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ

1. ระยะแห่งการเปลี่ยนแปลง

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ (Transitional Period) อาจเริ่มนับตั้งแต่ปี ค.ศ.1815 ถึง 1945 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ เช่น ชนชั้นกลางมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในกิจการของรัฐมากกว่าในสมัยก่อน รวมทั้งมีการปฏิวัติ และการเปลี่ยนแปลงในด้านอุตสาหกรรม อาทิเช่น มีการใช้เครื่องจักร เครื่องกล อาวุธใหม่ ๆ เป็นต้น ในปี ค.ศ.1815 สมาชิกของระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นรัฐยุโรป ยกเว้นบางครั้งบางคราวที่มีสหรัฐอเมริกาเข้ามาร่วมด้วย ในปี ค.ศ. 1845 จะเห็นว่าสมาชิกของระบบมีมากมายในทั่วโลกซึ่งรวมทั้งรัฐเล็ก และรัฐมหาอำนาจ ในระยะ 20 ปีหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เกือบจะทุกหนทุกแห่งในโลก ประกอบไปด้วยรัฐเอกราช ทั้งนี้ก็เพราะลัทธิอาณานิคมกำลังสูญสลายตัวลง

นอกจากมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอิทธิพลภายในรัฐที่มีต่อการสร้างนโยบาย กล่าวคือก่อนหน้ามีการปฏิวัติในฝรั่งเศส รัฐส่วนมากถูกปกครองโดยชนกลุ่มน้อยซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในนโยบาย ต่อมาเมื่อมีการปฏิวัติในด้านอุตสาหกรรมขึ้น ทำให้เกิดมีกลุ่มชนชั้นหลายกลุ่มภายในรัฐซึ่งกลุ่มชนเหล่านี้บางที่เรียกว่า กลุ่มผลประโยชน์ ได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกแนวนโยบายของผู้นำของรัฐนับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความซื่อสัตย์ที่รัฐเคยมีต่อกันมาในอดีตสมัยนี้ได้เสื่อมคลายลงไป ผู้นำของรัฐหันไปซื่อสัตย์ต่อประชาชนแทน รัฐกระจายไปทั่วทุกหนทุกแห่งทุกมุมโลกในที่ต่าง ๆ กัน โดยมีวัฒนธรรม ภาษา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งทำให้มีความรู้สึกรัฐอื่นที่มีขนบธรรมเนียมและสิ่งอื่น ๆ แตกต่างไปจากตนนั้นไม่ใช่พวกตน ซึ่งเป็นความคิดทางด้านชาตินิยมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น เมื่อมีการขัดแย้งเกิดขึ้นจึงมักมีความรุนแรง และบางครั้งไม่มีการเหนียวรั้งจิตใจในการทำสงครามต่อกัน เช่น การขัดแย้งและต่อสู้กันอย่างรุนแรงระหว่างพวกอาหรับ กับพวกอิว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การคมนาคมและการขนส่งที่มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นในสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ ทำให้รัฐต่าง ๆ ได้ทำการติดต่อซึ่งกันและกันได้โดยสะดวก

ซึ่งมีส่วนช่วยทำให้เกิดความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างรัฐมากขึ้นซึ่งยังผลให้การขัดแย้ง และการเข้าใจผิดต่อกันระหว่างรัฐลดน้อยลงไป

ในสมัยนี้ ความเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์ และกำลังทหารได้เพิ่มขึ้นมากกว่าในสมัยก่อน กองทัพมีความคล่องตัวเดินทางได้เร็วขึ้น มีการใช้เครื่องยนต์และเครื่องจักรตลอดจนเครื่องบินให้เป็นประโยชน์ต่อกองทัพ ซึ่งผลแห่งความก้าวหน้าดังกล่าวทำให้รัฐมีอำนาจในการทำลายฝ่ายศัตรูในยามสงครามได้อย่างสูง ประชาชนซึ่งในสมัยก่อนสามารถหนีการโจมตีของฝ่ายทหารได้ มาในสมัยนี้ไม่สามารถจะหลบหนีได้เพราะอำนาจในการทำลายของอาวุธที่ใช้มีประสิทธิภาพสูงมากจนกระทั่งยากที่ประชาชนจะหลบหนีหรือรอดพ้นไปได้ อาจกล่าวได้ว่าผลแห่งความก้าวหน้าในสมัยนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านอุตสาหกรรม ซึ่งมีผลนำไปสู่การประดิษฐ์คิดค้นอาวุธใหม่ ๆ ตลอดจนอุปกรณ์และเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้ในการทำสงคราม

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทั้ง 4 ดังที่กล่าวมา ก็คือ การมีสมาชิกของระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นทั่วโลก การมีกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากในกระบวนการสร้างนโยบายต่างประเทศ การเจริญเติบโตของลัทธิชาตินิยม และอำนาจในการทำลายสูงของอาวุธที่ใช้ในการทำสงคราม อาจเป็นอันตรายต่อระบบการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ ถ้าหากไม่มีการควบคุมที่ดีพอในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ ความขัดแย้งในการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศน้อยลงไปกว่าในสมัยก่อน ๆ ผู้ตัดสินใจในนโยบายของรัฐไม่อาจเปลี่ยนนโยบายได้ตั้งใจเหมือนแต่ก่อน เพราะอยู่ภายใต้อิทธิพลและความกดดันของผู้ที่มีอิทธิพลและอำนาจต่อการตัดสินใจในนโยบาย¹ เช่น ประชาชน หรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลและอำนาจ เป็นต้น ในกรณีที่มีข้อแย้งหรือกรณีพิพาทเกิดขึ้นระหว่างรัฐ ความรู้สึกชาตินิยมของประชาชนในรัฐมักจะผลักดันให้เกิดมีการสู้รบระหว่างรัฐอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด และบางครั้งอาจผลักดันให้ผู้ตัดสินใจของรัฐที่ลังเลใจประกาศทำสงครามกับรัฐที่เป็นศัตรู

2. ความล้มเหลวในการป้องกันสงคราม

เนื่องจากมีข้อจำกัดน้อยมากเกี่ยวกับการใช้กำลัง สงครามในลักษณะที่รุนแรงจึงเกิดขึ้นสองครั้ง เช่น สงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียหายต่อยุโรปทั้งทวีป

¹ สำหรับเหตุผลในเรื่องนี้ดู A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918* (New York : Oxford University Press, 1954), pp. 519-520.

และสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งนำความพินาศมาสู่ทวีปยุโรป ทวีปเอเชีย และทวีปแอฟริกา สงครามโลกทั้งสองครั้งก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนอย่างมากในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไปทั่วทุกมุมโลก ความกลัวในเรื่องสงครามเริ่มต้นแพร่หลายออกไปโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง ความกลัวดังกล่าวได้มีส่วนเกี่ยวพันอย่างสำคัญกับการสร้างนโยบายต่างประเทศของรัฐในเวลาต่อมา ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากปี ค.ศ.1918 รัฐพยายามหาทางออกเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการทำสงครามต่อกัน เช่น มีการจัดตั้งสันนิบาตชาติ เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างรัฐ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้นรัฐต่าง ๆ จะมีความกลัวในเรื่องสงครามโลก ซึ่งแต่ก่อนถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการรักษาระบบการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้คงอยู่ก็ตาม แต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดขึ้นอีกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้ง ๆ ที่มีการเจรจาตกลงกำลังอาวุธ² และความพยายามของสันนิบาตชาติในการที่จะระงับและป้องกันสงคราม³ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่ากลุ่มสัมพันธมิตรที่ทำหน้าที่ถ่วงดุลอำนาจอยู่ในขณะนั้นมีกำลังอำนาจไม่ทัดเทียมกับรัฐที่ชอobrุกราน จึงทำให้รัฐที่ชอobrุกราน เช่น เยอรมัน และ ญี่ปุ่นไม่มีความเกรงกลัวแต่อย่างใด จึงกล้าตัดสินใจประกาศทำสงครามกับประเทศพันธมิตรอีกเป็นคำรบสอง ซึ่งเป็นการทำให้ระบบดุลอำนาจซึ่งเคยใช้ได้ผลในระยะก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต้องถูกทำลายไป เมื่อระบบดุลอำนาจไม่อาจนำมาใช้ได้อีกต่อไปแล้ว รัฐที่รักสันติก็คิดค้นใช้วิธี “การรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงร่วมกัน” (Collective Security) ซึ่งระบุไว้ในกติกาสันนิบาต มาตรา 6 และกฎบัตรสหประชาชาติ มาตรา 42 จุดหมายของวิธีการนี้ ก็คือรวบรวมกำลังรัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกันในนามขององค์การระหว่างประเทศซึ่งอาจจะเป็นสันนิบาตชาติ หรือสหประชาชาติก็ได้ เพื่อทำการต่อต้านและปราบปรามการกระทำของรัฐที่เป็นอันตรายต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ อาจกล่าวได้ว่าวิธีนี้เป็นวิธีถ่วงดุลอำนาจอีกแบบหนึ่ง วิธีการนี้ส่วนมากใช้ได้กับประเทศเล็ก ๆ แต่ถ้าในกรณีที่รัฐชอobrุกรานเป็นรัฐที่มีกำลังอำนาจมาก การรวมกำลังของรัฐสมาชิกจะต้องเข้มแข็งเพียงพอที่จะปราบรัฐดังกล่าวให้ราบคาบได้ ดังเช่น สงครามโลกทั้ง 2 ที่ผ่านมา ถ้าหากมีกำลังไม่เข้มแข็งเพียงพอแล้ว ความศักดิ์สิทธิ์ในการใช้มาตรการดังกล่าวก็จะหมดลงไปและพร้อมกันนั้นระบบความสัมพันธ์และการเมืองระหว่างประเทศก็จะพลอยถูกทำลายไปด้วย

² ดู G.M. Garthorne Hardy, *Short History of International Affairs, 1920-1939.* (New York ; Oxford University Press, 1950), pp. 175-198 and 338-357.

³ ดู F.P. Walters, *A History of the League of Nations* (London ; Oxford University Press, 1952).

3. สรุป

พอสรุปได้ว่า ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยนี้ ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมากจากการปฏิวัติในทางอุตสาหกรรม ซึ่งมีผลทำให้รัฐมหาอำนาจที่มีความก้าวหน้าในทางอุตสาหกรรมมีกำลังอำนาจเพิ่มขึ้นมากกว่าแต่ก่อน และได้ใช้กำลังอำนาจของตนไปในทางที่มีชอบซึ่งเป็นอันตรายต่อระบบ เช่น เยอรมัน และญี่ปุ่น เป็นต้น รัฐไม่ถอยจะไว้อภัยซึ่งกันและกันในสมัยนี้ และในขณะที่เดียวกันก็มีกลุ่มรัฐซึ่งรวมตัวกันเข้าเป็นสัมพันธมิตรคอยทำการต่อต้านการกระทำของรัฐมหาอำนาจดังกล่าว เพื่อรักษาระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ให้ถูกทำลายไป ซึ่งเป็นการควบคุมการกระทำอันมิชอบของรัฐโดยวิธีหนึ่ง ถ้าหากสมมติว่าเยอรมนีและญี่ปุ่นชนะสงครามโลกทั้ง 2 ครั้งแล้วก็ย่อมเป็นที่แน่ชัดว่ารัฐต่าง ๆ ในโลกนี้จะต้องอยู่ภายใต้การยึดครองของประเทศมหาอำนาจทั้งสอง ซึ่งไม่แตกต่างไปจากระบบเผด็จการ หรือระบบอาณานิคมเท่าใดนัก และระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตลอดจนสิทธิเสรีภาพ เอกราชและอธิปไตยก็จะต้องสูญสิ้นไป โลกทั้งโลกจะตกอยู่ในบรรยากาศที่เต็มไปด้วยการกดขี่ การบังคับขู่เข็ญ และการปราศจากความยุติธรรม แต่เป็นที่น่ายินดีที่บรรดารัฐที่เป็นฝ่ายถ่วงดุลอำนาจมีชัยในสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง โลกจึงไม่ต้องตกอยู่ในภาวะดังที่กล่าว อาจกล่าวได้ว่าในช่วงระยะเวลาของสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อนี้เป็นระยะเวลาที่ทั้งสองฝ่ายต่างประลองกำลังซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าจะมีองค์การระหว่างประเทศทำหน้าที่รักษาสันติภาพ และความมั่นคงระหว่างประเทศ เช่น สันนิบาตชาติก็ไม่สามารถจะจัดการอะไรได้เลย จนในที่สุดต้องสลายตัวไปโดยปริยาย